

МОЛДАВІЇ

Привіт, Молдавіє, тобі
від берегів Дніпра нового!
В щоденній праці й боротьбі
одна в нас ціль, одна дорога.
Одна та сама світла путь
в країну радості й свободи.
Ідуть, Молдавіє, ідуть
за нами люди і народи!
І оглядаються царі
і президенти капіталу
на ці червоні прапори,
на цю овітрену літану!
Заводи й села майорять,
ліси і ріки молодіють;
стеги, як збуджені моря,
бурунять радісну надію...
А ми плануєм, летимо,
несем в світи Прийдешню днину —
і на горнилі різних мов
мету гартуємо єдину!

К. ГОРДІЄНКО

СЛАВГОРОД

Славний актив славгородського сельбуду — Горицвіт - Чепуренко та Тронь — розповідають про часи героїзму свого та славні традиції минушини, важкий, тернистий шлях революційний, що своєю життєвою правдою дає певну мораль: ніщо не в силі здолати бурхливого полум'я в душі митця, — разом ілюструє велике значіння надхнення в житті, — кидає світло на історію культурного руху в Славгороді, виявляє цікаву істину — в боротьбі за мистецтво злучний пункт неминуче має другорядне значіння.

Славне селище Брехунівка з давніх - давен уславлене своїми культурними традиціями. Яскраве вогнище мудрости ще за старого Свиргуна, відомого носителя великих ідей, Брехунівка перед сусідніми селами пишалася своїми культурними надбаннями. Славгородський дзвонар Булька — славетний співець в усіх концертних виступах сельбуду. Хор брехунівського поміщика Свиргуна чималої слави зажив. Граф Заплюйський, заклавши два пальці лівої руки за край німецької камізельки, просто говорив господареві: „до вас прибувши з Петербургу, пізнаєш нове якесь, незнане життя... природа, люди... Серце спочиває, розум ясніша... „Комаринського“ в такій інтрепретації мені ще ніде не доводилося чути“. Господар дякує за шану, сповнений приязни, привітно, гордо веде гостей у велику залю, садовить за довгий білий стіл, на якому, барвисто граючи, поєдналися кращі витвори природи і кулінарії. Гості їли, пили, слухали співа славнозвісного Свиргунового хору під орудою молодого, талановитого, русявого регента Горицвіта - Чепуренка (нині завдраматичним та співочим гуртком славгородського сельбуду), з участю могутнього басу Троня. Високий перекіт у розписах заповнили молитовні голоси „Покаяння“ (ще й зараз, коли Тронь гримне „на барикади“ — в сельбуді шибки бряжчать). В синіх штаних (ще й досі Тронь береже ті штани, мов реліквію якусь, часто витяга з скрині, показує гостям: ось бачите — десять літ носив — на заду лише та на колінах витерлися. Далі, звісно, йде мова про якість продукції), в лакових чоботах, шовкових білих сорочках хористи... Ось що про це розповідає сам Горицвіт - Чепуренко — про мистецький шлях свій — перші кроки молодости.

По закінченні музичної школи — був тоді в нього пишний руський чуб, пробивалися вусики — одержав він зразу посаду в соборі помічника регента Куниці. Куниця... Знаменитий співака свого часу. Октавіст. По тембру йому не було рівні. Школи бракувало. Граф Заплуюський, відомий свого часу меценат, послав його до Італії вчитися — до самого Риму — вогнища стародавньої культури. Повчився там Куниця з рік, привіз відтіля сифіліс, одружився і зовсім утратив голос. Жінка — чорнява така, граційна італійка, справжня дочка романтичної батьківщини, — нещодавно зустрів на станції Бармоля — одну болонку держить на руках, а дві за нею біжать. Тепер він регентом у Грайвороні. Невелике містечко, а досить культурне — єсть в'язниця, собор. Прибувши тоді з Італії, Куниця і дістав посаду регента в соборі Спасителя. Погуляти, випити — майстер великий. Куниця, вже не те, щоб старий тоді був, а так, у літах, а жінка його молода, гарна, золотоброва, темпераментна така південка, то ж він і став до нього за помічника. А Куниця одержував 300 карбованців на місяць (у ті часи) за те, що перевіряв хори в численних маєтках Свиргунових. Низький на зріст, крем'язний — два дні працював, а тиждень піячив. Роботу цю Горицвіт - Чепуренко скоро засвоїв, і — їй-бо, не бреше, казали люди, — коли не було регента, коли він сам управляв хором, то співали краще.

З цього епізоду читач матиме певну уяву про талановитість нашого героя, артистичний хист його, незламну волю, а тому ані трохи не дивуватиметься з цілої низки пригод дальшого, мало не фантастичного оповідання, що показує всю розмаїтість і глибину такої романтичної, непостійної, що лише і можлива в справжнього артиста, гордої вдачі його. Сила молодости. Молодість, кажуть, трощить усі перепони на шляху свому.

Горицвіт - Чепуренко веде далі:

—... Якось Куниця кличе мене й каже:

„Свиргунісі заманулося мати добрий хор. Теперішній регент підгуляв — старий, недосвідчений, а культура ж не стоїть на місці — треба молодого. Іди, каже, мерщій та купи собі скромний галстук. Полюбив я тебе дуже і добра тобі зичу“. А до того я ходив, як звичайний семінарист — у сорочці, підперезувався чорним шнурковим поясом з китицями. Зрадів я: кому ж не охота стати на самостійний шлях? До того ж Куниця каже: „Добре тобі там буде, доход великий“. Пішов я до магазину й прохаю: „Дайте мені скромний галстук“. Прикащик і дає мені шовку малинового — якраз, каже, до лиця. Приміряв ото я, подивився в дзеркало, нічого, думаю, добре. Прийшов я до Куниці, показую йому. Вилаяв він мене — іди, каже, купи скромний галстук. Пішов знов я, купив бордо з крапочками.

К. Гордієнко

Куниця розсердився, зімняв мій галстук, жбурнув під налой; прийдемо додому, каже, я тобі дам свій. Прийшли ми до нього, відчинив він гардероб. На тобі, каже, мій синій. Купили ми ще фрачну пару, глаже — честь - честью. Вранці вже жде мене екіпаж — коні - звіри рвуться, фурман, його жінка фазанів доглядала — здорова баба, — дужий — велика, руда борода, в плечах — во, ледве вдержує. А ви думаете, автомобіля за мною не прислали? Почекайте, почекайте, ще почувете. Сів ото я в екіпаж, навкруги зелено, пташки співають, мчать села, ліса, зеленіють плантації, дівчата буряки полять, а я і не гляну — на руді в мене плащ, глаже, шляпо, лакерки, чемодан — пан - паном. Приїхали ми в Брехунівку — очі розбігаються — навкруги оранжереї, сади, клумби — будинок — палац справжній, а будівель у дворі — ціле селище. Злізли ми з екіпажа, вибіга швайцар Роман Захарович, — дочка його — красуня, Стеша, кралею в графа Заплюйського була, так і возив її скрізь за собою — куди він, туди й вона — позолота, позументи, такий показний, здоровенний. Вам кого? — питає.

Тронь: — Зараз на кінній поштовій станції служить.

— ... Куниця веде мене просто в панські покої, я озираюся — несуть мій чемодан кудись. Тамару Софронівну нам треба, каже Куниця, а мені ще дорогою сказав: дивись, перший руки не подавай. Стоїмо ми, ждемо, я ховаюся за Куницю. Нарешті, виходе новий велетень у чорній парі — шкура, вся челядь тремтіла перед ним, бувало, як уїсться на кого — пиши пропав, одинадцять пудиків лише важив, голова велика — „Макітра“ дражили. — Вам кого? — питає. — Тамару Софронівну нам. — Що? — як гаркне, я так і присів. А то в нього голос такий був, англієць, сам граф Заплюйський привіз. Як довідалася вона, що молодий регент приїхав — враз запросила. Ідемо ми, східці всі в квітах... — Привіз вам молодого регента, — каже Куниця. Висока така, повна, літ за сорок.

Тронь: — Та їй за п'ятдесят було...

— Ні, не було...

— Їй - бо, було...

— ... Ну, може й п'ятдесят, но... Вона йому руку подає, Куниця нахилється, цілує, а рука гаряча... Веде нас до вітальні. Велика світла кімната, вся в канделябрах, дзеркалах, пальмах, картинах, маленький столик посередині і маленькі стільчаки. Сідайте, каже. Я сів, потім вона, потім Куниця. А тут знов лакей: приїхав якийсь священник, на церкву збирає, чи що. Прохайте, каже вона. Голос плескуватий такий, тягучий. Заходить нужденний такий батя, запорошений, борідка ріденька, худий, високий. Сідайте, запрошує вона його. Він мнеться, крекче, і я бачу, що латане коліно йому

Славгород

вище столика вип'ялося. Куниця низенький, то нічого. Мої коліна теж урівень із столиком. Лакей приніс на блюді кавун — золочені ножі, новина: в липні місяці — кавун, парниковий. Їжте, запрошує вона. Я не знаю, як до його взятися. Бачу, Куниця бере скибку, кладе на тарілочку, обережно ножичком зрізає. Священник тоді собі, і, як на лихо, скибка та сковзнула по столику і просто на паркет. — Їжте, — каже вона. Батя мій почервонів не згірш того кавуна. Як би мені, казав потім, того кавуна дома, я б його із шкоринкою з'їв. Тут вона і починає: я, каже, бачила регента в Ростові: диригує, мов кінь. А в Києві — мов той клоун. — Добре, думаю собі. Вийшли ми, я їй кажу Куниці: я тут не лишуюся. Зостанься, благає він, хоч на місяць, тоді буде видко. А тут ураз на всій повіт чутка — приїхав молодий регент, голоси набиратиме для брехунівського хору.

Тронь: — Роман Оліфер, що майстрував тоді в маєткові, і каже мені: ось де можна позити, іди, може візьмуть.

— ... Дали мені екіпаж, пару вороних, став я об'їздити маєтки Свиргунові, хор набирати. Самі навіть управителі тягли мені під скрипку „до“. Ось тут я натрапив у Чоколапівці на одного бухгалтера — одна нога в його коротша — голос був, — чудовий, сильний баритон. Не беріть мене, прохає, самі бачите, куди мені, жінка, діти. Я і не взяв його, а Свиргунісі сказав: у хор не годиться. Отже, він і навчив мене: Тамара Сафронівна, каже, держить в себе модистку — Лаурета. З нею вона радиться, її вона слухається, за-добріть її, не пошкодуєте. Ввечері я і до неї — так і так, кажу — молодий, недосвідчений, не знаю, як мені, що мені, одно слово — потребую матерньої ласки. Вона мене ласкаво привітала так — вже в літах, сивизна голову взяла, почастивала чай, печиво, варення на столі, щиро так розпитує: скільки літ, хто родичі, те, се, пожаліла мою недосвідченість, обіцяла допомогти стати мені на тверду стежку. На ранок лакей мені їй каже: другого регента нам не треба, такий молодий, коректний, — ніби - то Лаурета казала Свиргунісі. Мене й лишили. За два тижні мусив я вивчити обідню і всенощну. Нову церкву в самому маєткові збудував Свиргун, щось понад три мільйони на будівництво бахнув, — тепер музей Наркомосу, — тож і нового регента досвідченого, щоб міг путній хор зформувати, забажала Свиргуниха. Набралося в мене хористів душ двадцять.

Тронь: — Я...

— ... Ось він мене не раз рятував. Чудовий баритон. Сильний. Инколи в октаву брав. Пригадую (пам'ятаєш?) одного разу, як зацідив шоферові в ухо, так у того тиждень в голові дзвеніло.

Тронь: — Шофер Мишко, прийшов п'яний, чіпляється... Славний хлопець, ну а цей ще миліший...

К. Гордієнко

— ... Стала вчаштати до мене на репетиції Тамара Сафронівна. Сяде, бувало, і стежить. Тут хочеться — трам-тарарам, аж душа болить, а вона сидить. То я тільки, отак, гляну на них, то вони вже й знають. А вона сидить, слухає. Тоді й каже: який ввічливий регент, лагідний та спокійний, ніколи голоса не підніме. Пошили нам пишне вбрання. На крилосі співаємо — вдягаємо костюми оксамиту малинового. Передягаємо костюми оксамиту синього — знов співаємо. Були навіть костюми оксамиту білого — на врочисті відправи, на Великдень вдягали. Щось сім тих костюмів було різнокольорових. Ось, дивіться, картка.

— Це хто?

— Конюх, колись в трупі Суходольського служив.

— А це?

— Садівник,
ось бухгалтер.

Троня пізнаєте?

Це шорник,
ось лакей,
батя.

Це службовці.

— ... Жилося мені не зле — мов сир у маслі купаюся — п'ять день спимо, кубрячимо, два дні співаємо. Як би ви бачили мене тоді. Плечі — во, шия, груди — тепер половини того нема. Дали мені чудову кімнату, другий поверх, спіральні сходи, окремий хід, вікна в сад. А дівчина в мене була!.. Хай скаже він.

Тронь: — Я ще називав її гвардієць.

— ... Латишка. Литка, їй-бо, з одей глечик. Ну, їй же, ну... А, думаєте, мало вона мені коштувала? Мало панчох, одекolonів понадаровував? Гроші завелися в мене. Сто карбованців на місяць, казенні харчі, кімната. А прибутки! Граф Заплюйський на бенкеті раз, зачудований хором, — пригадую, співали „камаринського“, — вийма 200 рублів — оце 100 на хор, а це мені. Я й кажу: дякую, я одержую платню. На другий місяць мені прибавка — 50 карбованців. За півроку служби набув я грошенят, поздоровішав. Аж тут уперше стався в мене конфлікт. Архієрея якось сподівалися — о. Козодоя. Я готую з хором старанно зустріч архієрея, все іде гаразд, Тамара Сафронівна регулярно відвідує репетиції, аж тут, на тобі: несподівано, акі тать вночі, з'являється мій благодітель Куниця з хором. Я тоді нікому ні слова — стряхаю прах з ніг своїх... Увечері сиджу я в театрі III-го Інтернаціоналу, дивлюся „Вишневий сад“. Аж глянь, в антракті черкес — у партері, ложах — скрізь виглядає мене. Побачив, кинувся — їдьмо, каже, автомобіль давно жде. Тієї ж

ночи примчав я назад автомобілем. Бачу, в панських покоях світиться. Вибіга Роман Захарович — пожалуйте, каже, вас ждуть. Зустріла мене Тамара Софронівна: ставайте на своє місце, каже. Вранці — тільки архіерей на паперть — мій хор честь-честью — „Достойно естъ“... Відправили службу пишно, врочисто. Тамара Софронівна аж заплакала. Зате вже Куниця — і не гляне на мене (йому сказали: заховайте свій хор, щоб і духу його тут не було): я для тебе, каже, все зробив, посаду яку придбав, а ти як падлюка... Посварилися ми з ним добре тоді. Живу я знов, мов у раю: їм, сплю, ходжу до латишки, що-неділі на крилосі співаю. Вже до того дійшло — Тамара Софроніва, бувало, бере мене під ручку, з церкви до покоїв веде, за стіл поруч із собою садовить. Усі полюбили мене, челядь, службовці ставляться як-найкраще: треба мені до латишки поїхати — конюх уночі найкращого коня запряже, сторож браму відчинить. Бувало, і я за них коли слово замовлю. Набридло вже мені в будинкові для приїжджих жити. Я їй кажу вправителю: дасте ви мені, зрештою, пристойне помешкання? — Нема, каже, з дорогою б душею, та нема. — Нема то й нема. Другого вечора сиджу я знов у театрі III-го Інтернаціоналу і дивлюся „Веселу вдову“¹⁾. Бачу, знов черкес. Негайно їдьмо, каже, автомобіль вас жде. Приїхали. Кличе мене Тамара Софронівна знов до себе. — Так і так, кажу, жити мені в однім будинкові з приїжджими — тут спинаються кийівські купці, що за скотом, клоччям заїздять, незручно. Бере вона трубку: дрр. Леонарде Трофимовичу, пожалуйте сюди. Дайте йому пристойне помешкання. Негайно, без розговору. Управитель як гляне на мене — найлютіший ворог. Добре, каже. Помістили вони бібліотеку в одній кімнаті, а дві мені. Меблі м'які, килим на стіні, килим на підлозі, гардини, великий стіл для писання з горіхового дерева, другий туалетний, лаковий під червоне дерево, один овальний — чорний і велике люстро в багетовій рямці, дві великі картини і шість малих — картини все нові, в золочених теж рямцях, gobелен, японський параван, нікельоване ліжко на пружинах, турецька канапа, чотири крісла і шість м'яких стільців, зеленим плюшем оббитих, мармуровий рукомойник, етажерка для нот, для книг... Лаурета вже подбала... Цікаво, хто там жив, як мене мобілізували?

Тронь: — Ніхто не жив. Так і стояла порожня, хіба що так з гостей деколи хто переночує.

— ... Живу я собі паном. З Тамарою Софронівною ходжу під ручку до церкви, з церкви. Яюсь, коли ми співали „Отченаша“

¹⁾ Очевидячки, оповідач плутає, даючи колишньому театрові теперішню назву. Прим. авт.

К. Гордієнко

Завадського, вона аж заплакала. Як вам, питає, Леонарде Трохимовичу, Отченаш? А правда, чудова річ? Управитель вовком на мене глянув: безподібна річ, каже. Надзвичайна... По відправі наближається до мене: дуже прохаю, дістаньте мені ноти Отченашу, що ви співали, це ж чудова річ. — А правда, чудова? — зраділа Тамара Софронівна, — бачу, що і вам подобається... Написав я йому ноти Отченаша — дурниця, 5 хвилин... Він мене і питає: куди прислати вам п'ять пудів цукру? Дав я йому адресу батька (ще й досі живий — 80 літ, а голос!). Аж тут війна, мене мобілізували, і я попав, завдяки рекомендації графа Заплюйського, до військової капели в Петербурзі. Перед від'їздом, ось хай Тронь скаже, одинадцять капелюхів роздав та 21 пляшку одеколону...

Тронь: — Ще й досі той капелюх десь в мене є.

— ...Коли їхав, казала: посада за вами залишається.

Тронь: — А тимчасом я заміщав його.

Горицвіт - Чепуренко: — Ану, ану, розкажи, як ти попав до мене.

Тронь: — Батько хотів віддати мене в науку до чоботаря. Я волів іти по другій лінії. З самого малку виявляв хист до співів. Неділя, бувало, хлоп'яки жаби б'ють, а я на крилосі співаю. На репетицію що - п'ятниці ходив. Батько не дозволяв — підеш, каже, по церковній лінії, п'яндилогою станеш, мов той Андріян... титар у нас тоді був... горілкою, бувало, від нього так тхне, що перебива дух ладану... Та я не потурав. Батько б'є, а я співаю, батько б'є, а я співаю. Скоро, як грошенята став приробляти, батько вгамувався. Та й на гармонії вивчився грати — малий, а на вулиці серед парубків перший — ніхто так не виведе... Бувало, вже без мене і хор не той. Співаю я кілька років на крилосі, вже краще мене ніхто апостола не прочитає, правда, пристав на врочисті відправи брався — реве мов бик, більш з пошани слухають. Аж тут промайнула чутка: брехунівський поміщик хор набирає. Роман Оліфер, що майстрував там, каже мені: ось де можна пожити. Взяв я клучок, ціпок, кажу жінці: як до неділі не вернуся, значить зостався. Іди, каже вона, може пощастить. Іду я Чернищанським лісом, думаю: як би то дав бог... жінці на спідницю набрав би... тин городити треба, хлів укривати, ворота валяться... до біса дюр у господарстві.

... Ясні очі Троня світилися надією, міцне чоло, що, здавалося, ніколи турботна зморшка не набіжить на його, в усмішку поринуло задуму, туман спогадів пропливав перед очима.

Аж біля самого маєтку бачить він на містку, якийсь пан і пані низенькі такі, товстенькі, схилилися на поручні, у воду дивляться. Тронь підійшов до них, низенько так уклонився. Вона обертається: чого тобі, каже, чоловіче, треба? — Де тут у хор приймають, питає

Славгород

Тронь. — А в тебе який голос? — зацікавилась вона. Тронь пропищав: бас. Пан як зачув, ураз обернувся: та хіба в нього бас? Вона в сміх. Проте, вказала. Прийшов Тронь у маєток (ще й черкес напався на його: як він смів до панів підходити?), просто до регента.

Горицвіт-Чепуренко: до мене... бачу іде дядько...

Тронь: у свитці, підперезаний червоним поясом...

Горицвіт-Чепуренко: спробуйте мене, каже. Я хапаю скрипку, іду в залю.

Тронь: я й заспівав... здається „Іже херувіми“...

Горицвіт-Чепуренко: не звичайну, а № 7 Бортнянського...

Тронь: заспівав ото я...

Горицвіт-Чепуренко: досить, кажу, мені багато не треба. З першої ноти бачу, з ким ділом маю. Де ви співали? питаю. Каже — на крилосі в Славгороді. Зоставайся, кажу, в мене. Тут прибїгла Тамара Софронівна.

Тронь: ота пані, що я її на містку зустрів.

Горицвіт-Чепуренко: хто тут співав? питає. Я вказую на його. Вона руками сплеснула.

Тронь: та це ж, каже, той чоловік, що ми його зустріли на містку.

Горицвіт-Чепуренко: ану, хай заспіває ще, прохає.

Тронь: я заспівав.

Горицвіт-Чепуренко: ну орган, справжнісінький орган, каже. Неодмінно залиште його. — Я вже залишив, кажу.

Тронь: тут біжить управитель. — Поведіть його, каже, на білу кухню. Повели мене на білу кухню, насипали такого, що я й не знаю як його й їсти — жиле там усяке, макарони... Обступила вся челядь — Стеша, баба Пучиха, Свирид, конюхи, лакеї, горняшні, розпитують — звідки, що, як там у Славгороді, про знайомих. Тоді повели на другий поверх, дали кімнату, вікна в сад, спочивайте, кажуть, до 4-х годин. Як глянув я навкруги — скрізь чисто, підлога аж блищить, дзеркала, мармуровий вмивальник, стеля в розписах, ліжка на пружинах — гнеться, підняв я кінчик ковдри — простирадла білі, мов сніг. Як тут спочивати? думаю. Та як ліг на ліжка не розгдягаючись, так і пірнув. Чистота скрізь. Три рази на тиждень простирадла міняли.

Горицвіт-Чепуренко: і дівчат.

Тронь: пожили ми там добре. Вже такого ніколи не буде, ні, не буде.

Горицвіт-Чепуренко: А Свиргун не цілував тебе? Та ще як?

Тронь: сам низенький, то бере за вухо, нахилає й цілує.

К. Гордієнко

Горицвіт - Чепуренко : а за цей поцілунок — на Великдень — руб.

Тронь : якось Свиргуниха просягла мені руку, дивиться на мене, я на неї дивлюся. А тоді прибіга черкес : чом не поцілував ? каже. Ось 25 рублів і прогавив. За голову я взявся, що наробив, думаю : за 25 рублів я б 25 разів поцілував. Що тепер буде ? Ще виженуть, думаю.

Горицвіт - Чепуренко : та ні за що. По силі голоса тобі не було рівного. Тоді б і я пішов.

Тронь : раз, пригадую, снопи возили. Зайшли до однієї вдови. Взяли відро горілки. Басам - то горілка не шкодить, тенорам — да. Випили, заспівали. Давайте, хтось каже, погасимо лампу. Стали біля порога, заспівали. Лампа тільки блим-блیم і погасла. Я собі й думаю : вас - то дев'ять душ співало, а чи не я один погасив ? Став я один біля порога, взяв „дивлюсь я на небо“... Лампа блимає... Взяв я вище — скло тільки лусь — тріснуло. А що ? кажу.

Горицвіт - Чепуренко : а в Мусурі ти не виступав соло в день врожаю ?

Тронь : то вам не жарт : 3.000 душ, це 6.000 очей дивиться на тебе, 6.000 вух слухає...

Горицвіт - Чепуренко : поїхали ми втрюх : я, він і Кучерявий. То той тільки ротом повітря хапав. Виходимо втрюх на естраду — море голів. Вже перед самим нашим номером Кучерявий мене штовхає : я каже, соло не буду. Скандал, та й годі. А тут уже сповістили : співці, кажуть, славгородського сельбуду...

Тронь : я - то не злякався.

Горицвіт - Чепуренко (коли Тронь вийшов) : зажмури́в очі і йде.

Тронь (коли Горицвіт - Чепуренко вийшов) іде, а в нього ноги тремтять.

Горицвіт - Чепуренко : а ж по радіо, гадаєте, нас не запрошували концерта дати ? Один як пристав — етер — каже, радіо-хвилі...

Тронь : на параді тракторів перед самим ВУЦВКом поруч з наркомом стояв. Тут парад, музика грає, а я стою. Кажу наркомові : співати до вас приїхав. Тут усі „ура“. Нарком привітно так усміхається. Кажу : від хліборобства сам. Приїжджайте, кажу, до нас літом, у Славгород, рибу ловити. Чудові карасі, лини... Тут знов — „хай живе всесвітня революція, уррра“... Музика, марш...

Горицвіт - Чепуренко : голос не раз рятував нас із біди. Пригадую : голодний рік. Жінка каже : на завтра хліба спекти ні з чого. Сумно стало. Підемо, кажу йому, до Черваня. Сидимо ми вдвох, узяли по пляшці пива. Якраз неділя була. Заспівали з горя ? питаю. Давай, каже. Рвонули ми „гуляв чумак на риночку“. Бачимо,

Славгород

люди почина збиратися — ціле стовпище перед вікнами. А тут, поруч, у кабінеті купці, різники гуляли, як зараз пригадую — Перчик, Зозулька, Солонецький. Вибігли, дивляться — хто тут співає. Сіли біля нас, частують, — замовляйте, кажуть, що хочете. Затягли нас до свого кабінету. Все місцеве начальство тут, на столі гори їжі усякої: консерви, шинка, фрукти, вино. Наливають нам, частують — пий, їж. Тут ми зразу — „Зібралися всі бурлаки“... Дивлюся — смажене поросля з начинкою на столі. А як узяли ми „туман хвилями лягає“, Перчик і пише мені записку „видати 15 пудів крупчатки“. Зозулька каже — приходьте до мене, завтра баранів ріжемо. Пішли ми другого дня до млина по муку. Жарти, думаю, щось не віряться нам, жінкам нічого не кажемо. В млині нас і питають: а підвода з вами? Побігли ми по підводу. П'ять мішечків по три пудики навалили нам — перший сорт крупчатки, по дорозі в різниці прихватили різаного барана — привезли додому — жінки очам не вірять. Ось що значить голос. Та це ще не все. Коли довідалися, що без посади ми — мене завсельбудом призначили, носителем культури в маси, його — моїм секретарем. Через місяць у нас уже був селянський хор 40 душ, уже з концертами виступали.

Тронь: ти розкажи про театр.

Горицвіт - Чепуренко, да, то ж населення Славгороду мусить нам дякувати за те, що має тепер притулок для культурної розваги, приємно де час використати, для душі корисно... Будинок театру то ж ми придбали; завдяки нашим заходам, енергії славгородці тепер мають душу де розважити.

Тронь: ти кажи до діла.

Горицвіт - Чепуренко: пострівай. Раз призначили мене носителем освітніх ідей в маси, треба, думаю справдити своє призначення. Сельбуд мусить бути культурним огнищем на селі, нести світло в маси. А тут якраз перебралася крамниця Сільгоспу, помешкання порожнє єсть.

... Картини героїчної боротьби на культурному фронті яскравими плямами пропливали перед очима наших героїв, що широким розумом своїм у мить охопили грандіозний обсяг той, зайшлися беззвучним сміхом.

Тут і спала їм на розум геніяльна думка. Пішли вони якось удвох до сільради перебалакати з Долудою. Ясно все пригадують. Та потрапили в непідходящий час. В сільраді якраз кипіла громадська робота. Люду повно, в голови голова розпадається від клопоту. Тронь ще каже: ходім, краще іншим разом, незручний бо час. Та на Горицвіта - Чепуренка це байдуже, що поклав собі на меті — не спиниться, поки не здійснить, таку вже вдачу мав, то ж

К. Гордієнко

завдяки його невтомній енергії квітне сельбуд. Дарма, що голова під тягарем обов'язків і без того грима: „вийдіть, дайте хоч резолюції понакладати“. Вони рішуче приступили до голови, що, привітно зустрівши їх, тут же руками розвів — справ скільки — боротьба з шкідниками, діляться, розводяться — всім справки підписуй. А тут ще, як навмисне, народу суне й суне — в того колеса покрадено, той спав на возі, там брезента стягло, в того порося вночі з сажу забрало — все це, знай, на голову, до всього голова втручайся, лад дай, це тільки там (голова киває на район) гадають, що йому робити нічого. Насилу відірвали голову для важливої бесіди. Сподіванки приятелів не були марні: в особі Долуди вони зустріли свідому, не байдужу до справ культурних людину — він аж засяв на сповнені глибокого змісту слова ті — „треба театр у Славгороді створити“ — чудова річ, мовляв; дуже припала йому до серця розкішна думка та, чи ж то він байдужий до справ мистецтва? Краще його возного вже ніхто не заграє, чи там п'яничку якого, волоцюгу, завжди участь брав у всіх виставах, що їх урочисто ставляв свого часу в школі почесний актив (багатьох нема тепер — самого голову, приміром, управи — чудесно хабарників грав — розстріляно) з благої метою (дивні речі, між иншим, у нашій житті — що ні п'єска, то неминуче — п'янички, хабарники, пройдисвіти, мов би не родить людей інших безмежна земля тучна, українська), про що, власне, і поінформував услужно Долуда наших приятелів. Хоч як приємно було знати те все приятелям, що, безперечно, раді були з появи нового, талановитого артиста, проте вони спинили зливу відчуження прихильника спільної ідеї: то ж і є думка приладити порожнє помешкання, що його посідав Сільгосп, під театр. Навперекір сподіванкам, голова не захопився за цю думку, як би, безперечно, зробила на його місці віддана справі культурного виховання мас людина, навіть, навпаки, — чоло йому схмарніло, на хвилинку отетерів, зніяковіло кліпав очима. З дорогою душею він би пристав на цей глибокий, цікавий проект, що, безперечно, не кожному на думку спаде, на те треба мати не аби-який розум, широчінь поглядів, та є инша думка — пленум сільради ухвалив злучний пункт там завести. Чи ж мало він крови попсував, обороняючи цю ідею у Райвикові? А тепер, на тобі — замість злучного пункту — театр. Що населення скаже? Адже йому вірять, цілком покладаються на авторитет його, ініціативу, вірять в його господарський хист, то ж чималий довід у його? Як дивитися тоді стануть? Та йому тоді ніхто руки не подасть. Скажуть — в його сім п'ятниць на неділі. Розмовляти не стануть. Це значить згубити свою кар'єру, втратити довір'я мас. Скажуть — він шахрай. Він би сам тоді себе

Славгород

поважати перестав. Де б йому совісти позичати в очі людям дивитися? Як можна? Це було б злочинство проти громади, проти самого себе. Це було б... Ні. Рішуче. Вони сами бачать, це цілком неможлива річ. Адже вони люди з головою, громадським досвідом, мусять розуміти...

Проте чи могла ця трагічна аргументація, цей лемент душі голови зігнути вперту думку Горицвіта-Чепуренка, що з давніх-давен уславився рішучістю своєю — притупити бажання його? Що б то в його за ясний розум був, коли б він пристав на ці зовсім непевні твердження голови? Правда, не можна цілком заперечити державного підходу до справи голови, недооцінити залізної логіки слів його. В цім Горицвіт-Чепуренко признається. Та скажіть — світ зійшовся клином, що для злучного пункту не можна пристойнішого помешкання підшукати? Диво дивнее. Делікатна штука яка, подумайте. Злучний пункт! То ж театр. Розуміє він величність цього слова?.. Широкі обрії, луна пожеж, сяйво культури... мистецтво... народня творчість... гасло дня... вплив емоцій, організація почувань, творчий шлях, запал боротьби, утіха творчости, горіння душ, буяння крові, вогонь, порив, вітер, блискавки, грім... Заворожений цим блискучим потоком поетичної красномовности, Долуда рота роззявив.

Чи ж гадав, чи сподівався він, що його добре знайомий ховає справжні скарбниці художнього слова? Правда, він давно знав незвичайну вдачу його. Але такого не сподівався аж ніяк. Актюра, новатора, співця сполучав він в особі Горицвіта-Чепуренка. Але такого талану не вбачав аж ніяк. Не дарма каже народня мудрість: по вік не пізнати людини до споду. Такі слова лише в книжках натрапиш, а не в буденному житті — в творах молодих талановитих письменників, у віршах Олеся Вишиваного, лише там ухо до схочу намілуєш, а щоб у душі Горицвіта-Чепуренка квітнули троянди слів, — цього Долуда не сподівався.

Безмежна, ще раз, сила людського слова. Бувало, хто-небудь — на перше вражіння і звичайнісінький, а як скаже, то довго так ходиш ошелешений, мов би тобі в млині мішок з мукою впав на потилицю. Долуді, зрештою, повернувся дар слова — це, як якась несвідома молодиця завелася з секретарем, ляснула дверима, побажала, щоб їм (натяк на голову) — „очі рогом стали“, порушила священну задуму Долуди. Слова ті отверезили голову. Він хоч і поділяє правдиві думки товариша, правди ніде діти, сам у душі артист, бувало, в усіх благодійних виставах участь брав, та не сила його постанову громади ламати. Це над його силу... Не те, що він би не зміг. Зуміти то він би, може, і зумів. Та йти навперекір

К. Гордієнко

населенню, що обрало його на голову селища, господаря порядку, наставило володарем Славгороду, що, до речі, довго вже клопочеться, щоб злучний пункт, хоч поганенький, завести, тут, у себе, — розуміють вони, якого великого значіння набирає цей акт?

Вже до чого був красномовний той Долуда, здається, самого бо вола переконав, та ж чи Горицвіт - Чепуренко не спроможеться протиставити свої думки, докази? То ж бо ясна голова. — Хіба, скажіть по совісті, створити вогнище мистецтва в Славгороді менш почесна роля, ніж завести злучний пункт? Чи невже Долуді не цікаво записати своє славне ім'я на сторінки історії?

Адже йому вірять, цілком покладаються на його, шанують його розум, ініціативу, то чи ж йому вагатися? Що ж він після того за голова?

Обличчя Долуди відбивало цілу гаму настроїв (внутрішня боротьба точилася в йому, перекривала зморшки обличчя) — тягар відповідальности, прагнення душі — все перемішалось, сплуталось, мов глина з соломою. Засмучено поглядаючи на приятелів, він винувато низав плечима („така доля“): хіба ж він не розуміє, що на п'ятому році революції Славгород без театру — ганьба. Хіба ж йому не бажано записати і своє ім'я на сторінки історії? Та хай зрозуміють вони — вони, бо як не зрозуміють вони, то хто ж інший? — громада — великий чоловік. Слово громади — закон. Громада — сила. І він — покірний виконавець. Громада воліє завести там злучний пункт. Хто хоробрий насмілиться піти проти громади? Хто собі лиха бажає? Кому бажано втратити довір'я до себе? Хто насмілиться перечити здоровій думці його? Хто виявить сумнів у здоровому розумі його?

Звичайно, ніхто цього не збирався заперечувати. А все ж він дурницю каже. Ніби - то вже й справді тільки й світу, що у вікні? Не заведуть там злучного пункту, — заведуть в іншому місці.

Конкретно, чого вони хочуть?

Чого вони хочуть? Їм аби для мас — співи, танці, вистави — розвага для душі, світло для розуму. Поставлять піаніно, влаштують естраду, вибілять, відремонтують...

Голові зайняло дух. І піаніно поставлять? Ні, вони справді? Поставлять піаніно... піаніно... Де ж вони його поставлять? Чи не краще в тім кутку, де завжди висівки стояли? Чи може... а може, там, де дьоготь?

Горицвіт - Чепуренко запевняв: то вони вже знайдуть, де поставити. Зроблять ремонт, сцену. Олесь Вишиваний намалював декорації. Частину грошей дасть сельбуд, а помешкання — сільрада.

Голова враз упав у прозаїчний тон: злучний пункт...

Славгород

Горицвіт - Чепуренко, відчувши, що голова мов би вагається, напосівся ще дужче. Яка дурниця. Злучний пункт. Поставлять не піаніно, а рояль, що в Свиргуна реквізували, піаніно лишиться в сельбуді. Центр ваги в роботі сельбуду перенесено буде на театр.

Голова провітлів. Спазми давили йому горло від надмірних відчужаннів. Душа хвилювалася. Піаніно... рояль... хитра штука... і як його?

Мимохіть ворухив пальцями, мов би торкався невидимої клавіатури.

Чудова думка блискавкою освітила геніяльну голову Горицвіта - Чепуренка, що їй аж ніяк ніколи думок не бракувало. Він знав: голова давно відчував містичну якусь любов, пристрасть до цього загадкового, делікатного піаніно. Ще коли дочка батюшчина — Рая, бувало, часом, на фортепіано брала „карі очі“, Долуда, ще парубком, темні ночі простоював біля церковної огорожі, заворожений до нестями чарівними мелодіями. Думи зорями світилися в голові його, заливали мозок огненною зливою фантастичних бажаннів. Бурхали, кипіли почування. Переворот наблизив музику до мас. В стіжку соломи мало не кожного славгородського „активіста“ заховане було піаніно. Та Долуді якось не щастило, дарма, що він активним вважав себе чи не з початку революції. Самовара, грамофона, кавказьку бурку — то він, правда, придбав собі, та ще цинкову ванну, дзеркало велике. А що вже піаніно — не пощастило. Він лише мав змогу в сельбуді до схочу споглядати, як славгородські парубки старанно та не без завзяття вистукували по клавіатурі дуже легко одним пальцем „яблочко“ і „нічка темна“. Сам-то він навіть і не насмілювався. Практики треба було. Тому нічого й говорити, як зрадив він, коли недосяжна мрія, зрештою, була в його руках, коли Горицвіт - Чепуренко від щирого серця пропонував свої послуги, обіцяючи вивчити його на роялю грати, допомогти опанувати складну клавіатурну систему, таку загадкову, недосяжну. Помешкання порожнє, велике, зранку нікого не буде, ніхто не перешкоджатиме його вправам.

Долуда своїм очам не вірив. Невже? Ні... це він правду? Жарти!

Чого там жарти? — недбало запевняв його Горицвіт - Чепуренко. Сам він його і вчитиме. Тільки, — хай вже вибачить, — дисципліна в його строга. Що-ранку години дві доведеться посидіти, ще й ретельно... Тут він — голова, користується шанною всього населення, авторитетна людина, що слова на вітер не пустить, державні справи вирішує, а там він, хай не забуває, — учень.

К. Гордієнко

Від тих слів Долуда вщерть сповнився самоповаги, хто зна, чи не більш і радості, що так і перла з кожної набряклої суворістю жилки його. Залякав чим, — зовсім безбоязно всміхаючись, мурмотів, — він ладен на дві години... Де там, — йому вся робота тепер здаватиметься музикою. Палка натура артиста.

Поквапливо нап'явши кашкета, Долуда вилазив з-за столу. Заклопотано. Енергійно. Наказав секретареві: хай його тут підождуть, важливі справи. Ітак, він одважився... Не треба й казати, якого великого конфлікту, внутрішньої боротьби зазнала душа його. То ж хай не кажуть, ніби-то він з легким серцем посів нову позицію. Він довго, вперто змагався з самим собою, своїм сумлінням. Та, зрештою, в душі його стався перелом. Обставини сильніші за нас.

В помешканні було темно, вогко, тхнуло випарами стайні, бакалії. Долуда повними грудьми вбирив дух майбутнього храму мистецтва.

Так, — озирався навкруги, — і ніхто, найлютіший ворог не закинув би, що йому бракувало господарської діловитости. Отут вони сцену зроблять, — в цілковитій повності організаційного свого хисту планував він. Горицвіт-Чепуренко попробував був подати свої міркування: звідси заходитимуть артисти... Та Долуда гарячково заперечив: артисти ось з цих дверей, ось, відчиняють та йдуть, сцена ось так, тут стільці... Що-далі він розпалювався все дужче. Двері там, де й були, вікон двоє навпроти, ні, троє — одне ось тут, а друге... ага, тут, якраз біля дверей, прироблять квартиру — каса... Вдоволено всміхнувся, давши таку яскраву ілюстрацію свого цілковитого розуміння, як будувати храм Мельпомени.

А тут, а тут, — обличчя його засяло, мов церковна баня на сонці, — будка для суфльора, а тут він: раз, раз — сперло дух йому від напливу почувань. Зламають ось цю стінку, де була комора, — щоб піддержати запал приятеля, додав і свою думку Горицвіт-Чепуренко. Та Долуда враз схмарнів — господарське чуття його взяло верх: він стінки ламати не дозволить. Нащо ламати? — Як нащо? — дозволив і собі здивуватися Горицвіт-Чепуренко. — Щоб помешкання було просторіше, та й дошки використають на сцену, де сам Долуда гратиме. Мудра думка враз освітила голову Долуди. Що то воно задля ясної голови якась стіна! Добре, над цим він ще подумає. В неділю сходка, він поставить це питання на порядок дня.

Горицвіт-Чепуренко і Тронь, сидючи над вечір з Долудою в Черваня, були певні, що придбали палкого прихильника своїх думок, прихильника, що з честю боронитиме таку рідну, близьку, корисну,

Славгород

для славгородського суспільства ідею — безперечно ж, кориснішу, ніж злучний пункт, пили за розквіт майбутнього театру. Та не сподівалися наші герої, що доля їм готує нові перешкоди, що доведеться ще чималу борню витримати за здійснення ідеї. Долуда, хоч він це визнавав і сам, користувався великим авторитетом у громади, проте ця цей раз авторитет його, і це треба просто сказати, на сором громаді — належного впливу не зробив. Сходка, де виступив Долуда палким оборонцем мистецтва, не оцінила з належною серйозністю нового проекту свого голови. Навпаки, навіть зацькувала, холодною водою доріканнів заляла палкі слова голови. І яких вже він тільки доказів, якого розуму свого не вжив! Дарма! Не треба, та й годі. Зайва ілюстрація до історії колективу, що, в масі своїй завжди реакційний, пасе задніх, не зважаючи на світлі уми новаторів, що, не шкодуючи сил, енергії, невтомно ведуть масу на путь прогресу.

Злучний пункт нам більш потрібний, ніж театр, — ось що сказала, на превеликий сором собі, сходка. — Театр, комедія, на селян критику наводити, стіну ламати, щоб стеля впала, не треба, — ось вам ілюстрація тих застарілих навичок, що й по цей час не гинуть в деяких селищах. Ще міцно панує дух дідів. Дід Каракай та Триндиричка — то просто сказали: не бути цьому. Не пристали до лиця громаді оті витівки, тіятри...

Що ж ви думаєте, Долуда?.. Скорився перед сивизною мудрих борід? А то ж! Що б він за голова був? Долуда сказав — слова його вогнем смалили сиві борода. Злучний пункт. Що там злучний пункт? Переводити помешкання? Сільрада кожну народню копійку береже, як-найкраще намагається впорядкувати господарство. Радянська влада не дозволить марнувати народне добро, переводити помешкання. Що вони, хочуть зіпсувати таке чудесне помешкання, використавши його для злучного пункту? Непридатне воно до того. І сходка це мусить визнати. Адже на власні очі бачать, що помешкання для тіятру придатне як-найкраще. І він цього не стане заперечувати. Він не скаже, що помешкання непридатне для тіятру. Ні. Він цілком погоджується з тим. Для тіятру помешкання придатне як-найкраще.

Непохитна воля, рішучі слова голови робили свій вплив на громаду. Збагнувши, зрештою, всю складну ситуацію, що створилася навколо цього складного діла, громада висловила свою останню мудру думку. — Добре, — сказала громада. Непридатне помешкання для злучного пункту — добре. Хай буде так. Непридатне воно для злучного пункту — добре. Хай стоїть так. Але на театр його переводити — не дозволимо. Ще стеля впаде. Буде ні те, ні се. А так хай стоїть. Може, на щось колись придасться.

К. Гордієнко

Зустрівши над вечір наших підупалих духом приятелів, Долуда бадьоро привітав їх: завтра беремося до роботи. Артисти взагалі не звикли ні з чого дивуватися, що виявляло звиклу до всяких несподіванок натуру, проте цей раз Горицвіт - Чепуренко і Тронь порушили традицію, здивувалися вкрай. Отетеріло лупали баньками. Як то? — А так, — зовсім байдуже, без усякої афектації, сказав Долуда, — ламаємо стіну, лаштуємо сцену, замовляємо стільці, декорації.

Ефект був несподіваний.

В захваті почуванняв приятелі справили Долуді бурхливу овацію, вславляючи державний розум його, рішучість волі, невичерпану ініціативу. — Ходім до Черваня, — на radoщах пропонував Тронь. — Завтра приходь до сельбуду, вранці можна буде взяти перший урок на роялі, познайомлю тебе з гамою, — від щирого серця пропонував Горицвіт - Чепуренко. Та Долуда на це відповів з належною державній людині поміркованістю: підождемо, — сказав він, хмурич чоло, діловито крутив баньками: зараз думає, де б йому лісоматеріалу добути. — Слухай, а громада? — збагнувши раптом якусь суперечність, наївно запитав Тронь. Долуда посміхнувся. А як посміхнувся! Так сміятися не кожен уміє, не кожен зможе. — Незламність волі, зневага до перешкод, певність своєї сили, свого розуму, господарської ініціативи, радість перемоги, — все тремтіло в тій усмішці, набігало на холодне чоло: для людини рішучої, з ясною головою перешкод не існує: на те є лісовий фонд. А лісовий фонд — отут, у кешені його. А громада? Громада — великий чоловік. Громада — сила. Слово громади — закон. Але й він теж що - небудь значить? Він — покірний виконавець волі громади... Але... Казав — не послушали. Хай тепер собі і дорікають. А його вони на поводі не вдержать. Він не дозволить топтати ногами свої проекти. Чують вони — не дозволить. Знає, що йому робити. Він — голова тут, чи хто? Кожне несвідоме втручання в справи сільради він усуватиме твердою рукою. Громади йому слухатися? А як громада скаже — лізь на дерево. Громада без голови — голова капусти. Де вони всі були, коли справжні хоробрі грудьми барикади захищали? Ось де його громада!

В розпалі цілком справедливого обурення, міцно стиснув Долуда дужого кулака свого.

Він ще їм покаже, що є тут голова.

Таке виразне розуміння своєї ролі, громадських обов'язків, якість думки голови справили як - найкраще вражіння на приятелів, що не вагаючись висловили тут же свій прихильний погляд на нову рішучу позицію голови, в незламній волі якого, широкій ініціативі вони давно були певні, тепер лише мали нагоду зайвий раз переконатися

Славгород

в тім,— в тім, що голова не любить слів на вітер пускати, що слово голови — закон.

Другого дня спільники з самого ранку стояли в помешканні... Три енергійні постаті. Дивилися. Мент, і затріщала дошка, посипалися шпаруни, настала історична хвилина — творився славгородський театр. Долуда господарським оком стежив за кожним рухом, пронизував сталевим поглядом хмари куряви. Гляне праворуч — забивають цвяхи, ліворуч — стругає рубанок, просто — тріщать дошки. Стіну небавом зламано, та стеля зовсім не падала. Долуда з невсипушою енергією, працьовитістю скрізь поспівав, кидався, ніщо не ховалося від його пильного ока, скрізь виявляв збагачену життєвим досвідом ініціативу, крізь раду давав — чи то як одірвати дошку, куди змести глину, як поставити драбину. Кожну пораду його з подякою бралось на увагу, виконувалося. Чи ж багато в нас не корисливих, трудолюбивих, збагачених ініціативою людей? І коли він ось так над купою мотлоха стоїть, поринувши в глибоку задуму, виставивши праву ногу, злегенька похитує нею, крутить кінчика вуса, глядач сповнюється якогось шанобливого почуття до енергійної постаті: хто вгадає, яка проблема клопоче руду голову? Роман Оліфер, старший тесляр, нерішуче наближається до задуманої постаті: на його гадку, добре було б підпорки по боках поставити намісць стіни, щоб стеля не вигиналася, та як із лісоматеріалом?

Долуда повільно підводить свою обтяжену думами голову. Долуда ані трохи не здивований з тої, здавалося б, для когось іншого несподіванки: він зараз над цим самим якраз і думав. Через пару годин — два дубчакі лежать на подвір'ї. Отак завжди — не встигне хто подумати — а Долуда знає. Чи ж треба яскравішої ілюстрації господарського хисту голови? Знов таки під доглядом Долуди натерли шнура крейдою, відбили лінію... Обтесали дубчакі. Долуда дивиться, а вони тешуть. Поставили повіс. Припасували. Незабаром перед холодним поглядом Долудчиним гордо красувалися колони. Отже знов не вспів Долуда подумати, як той же Роман Оліфер каже: треба блакитною фарбою пофарбувати. Хоч хвилинку вагався голова? Він тільки сказав: чи не краще синьою? Позбавлений громадського досвіду, певної тактовності, що, так би здавалося, не бракувала й майстрам, Роман Оліфер і каже: синьою не годиться, то ж у церквах лише такі колони, а ось підсинити трохи можна. Думка ця, власне, ані ж не розходилася з поглядом Долуди, що власен про те саме й думав.

Та на цім зовсім не вгамувався невтомний голова, дарма, що по нього кілька разів прибігали з сільради, на що він заклопотано відмахувався рукою: хай подождуть, горить там? Адже під

К. Гордієнко

Його доглядом мусили теж сцену лаштувати, на ватерпаса ж треба було поглядати?

... Густий дух сосни зливався з духом олії — Олесь Вишиваний, повний поетичного надхнення, в штанях у масних плямах, клав соковиті, барвисті мазки на полотно, — ... низької хати ріг на густозеленому фоні яскраво вимальовувався. Прохолодою віяло від гущавини дерев. Крислата липа схилила свої обважнілі віти над золотою, мов сонячник, покрівлею, з-за якої стреміли гостроверхі тополі, — розложисте гілля яблуневе, клени листаті, столітні дуби, тендітні берізки кучеряві створили пишний сад, заросли фанерні простори. Поросле травичкою подвір'я тішило око ніжнозеленкуватими барвами. Кручені паничі по тину плелися, стреміли на тичках, стелився барвінок, забивали дух густі пахощі олії. А небо блакитне, небо прозоре, білими хмаринками запнуте, вабило втомлене око спокійним тоном фарб, блистіло лаком.

Долуда і тут подав свою корисну думку що до оформлення декорації, —

він то наближався врочисто до сцени, —

з енергією, захопленням на вусатому обличчі задкував, мов бравий фельдфебель перед ротою, —

стояв, мов укопаний, глибокодумно споглядав здаля, милувався, то враз нахилив голову, хмарнів, хмурився, то світлішав, стряхав головою, поправляв ремігця.

— Чудеса. Природа, олія, небо, поезія, лак. Добре. Що добре, то добре. Тільки чи не краще було б... ні, передумав, хай краще так... воно то, може б, і... ну, та нічого... бо вже як один, то й один... воно власне й так виглядає добре, та все ж, звичайно, можна було б і не так... проте, в кожного, звичайно, свій смак, своя трактовка... хоча б, може, і не пошкодило... та воно й так не зле, як тутечки... хоча, на його думку, тут треба б було ще трішечки, отутечки, трішечки зробити отак, щоб воно зовсім не було так, а інакше, зовсім інакше повернути отут, щоб... щоб... хоч воно, може, як добре придивитися, власне, як на чий смак, то воно так і виходить, як тут... проте, все ж не завадило б хоч трішечки якось зробити так, бо вже занадто якось воно дуже чепурно... та вже йому видніше, як його тут залишити, чи так, чи не так, бо ж на те він і майстер, як каже народня мудрість: діло майстра боїться.

Хмари думок бродили в його оригінальній голові, отарою товклися, зливою били в голову, блискавками захоплення сліпили очі, і він не знав, з якої починати. Лихі примхи злої долі. Єсть люди, що не в силі ради дати своїй голові від нестачі думок, інші — від повности. В кого вже з них гіркіша доля — важко сказати.

Славгород

Сколихнулося, і без того, не можна сказати, щоб не бурхливе життя славгородське.

... в хвилини передвечірньої задуми молодь славгородська вистоявала терпляче години, стежучи за народженням театру...

... не будуть баламутити більш почувань славгородці на базарі, в театрі втамовуватимуть...

... радо світяться очі проміністі, русокоші голови тепло хляться... чуби парубоцькі браво висмикуються з-під блискучих козирків, виставно поблискують чоботи.

Велетенська кольорова афіша, розмальована квітками, сама, як квітка, прикрашала одного чудового дня стіну славгородського театру, сповіщала люд славгородський, що давно вже ждав якихсь несподіванок, — у неділю відбудеться перша вистава. Горіли вогняні літери — „Сватання на Гончарівці“, синіми хвилювалися кольорами: в ролі п'яниці-батька — Долуда. Москаль — Горицвіт-Чепуренко. Мати — Приндиха. Дочка — Явдоха Чарівна. Стецько — Кучерявий.

Нижче:

Поспішайте. Купуйте. Нечувано.

Гопак — Тронь. Бандура — Гиль.

Музика. Танці. Співи.

Ще нижче:

Анонс: готується до вистави „Сатана в бочці“.

... Повний умилення, Долуда що-ранку перед службою осолопіло крутив головою, сідаючи за рояль, побожно торкався полірованої клавіатури. Ревла рояль під його задубілими пальцями. Він убив собі в голову: неодмінно вивчити „карі очі“. В особі Горицвіта-Чепуренка він мав терпеливого, впертого вчителя, що, до речі, відчував певну вдячність до голови. То ж лише завдяки невичерпаній енергії, рішучій, невтомній вдачі, незламній волі, широкій ініціативі, а головне, може, що не рідко, між иншим, буває серед державних мужів, що з любови до мистецтва ладні не один букет квіток від щирого серця надіслати артистці, — завдяки артистичній натурі голови, славгородці мали свій театр.

Що-ранку з осяяним неземним блаженством вусатим обличчям проходив голова до сільради, тер собі руки, з нечуваною до того енергією сідав до роботи, на протязі якої не раз звертався до секретаря, щирими словами ділився напливом почувань: утіха для душі... дві години барабанів на роялі...

Нічого казати, що й секретар і присутні сповнювалися не аби якої шани до універсальної вдачі голови. Вмиротворений здійсненням своєї тайної давньої мрії, голова наче переродився: перестав гримати на секретаря, присутніх, десь ділася та державна суворість,

К. Гордівню

що не можна сказати, щоб не часто, набігала на, в суті, досить веселе обличчя голови, наганяла, не без того, острах на підвладних,— нез'ясима якась лагідність благодатним світлом освітила суворе обличчя голови, показала таким чином яскравий приклад переродження людини, що можна взяти за зразок в усіх подібних випадках, прикласти до життя, що мусить, безперечно, дати певний ефект, зробити, так би мовити, певну реформу... Був зодоволений голова, були вдоволені службовці, всі.

Славгородці ніколи не забудуть знаменитого дня — врочистого відкриття театру. Було багато радощів, квіток, огню. Долуда виголосив палку промову, що залишила яскраву сторінку в славній і без того історії Славгороду. Промова була, приблизно, такого змісту.

„Ну що, громадяне, хорошо сидить і з возвишеного місця розмовлять тут з вами,“—

повний легкорадєсних почувань, не без яхидства звертався він до аудиторії.—

„А то не слухали — „не на - ада“,—

не без гумору корив він рутину думки славгородців, шарпав сумління, бив на свідомість живою ілюстрацією... Тоді заклопотано зводив підсумки з виразом переможця,—

„і ось стеля не впала і культурне вогнище в себе маєте, посидіти єсть де з вами, від дощу, приміром, сховатися — на дворі дощ, а ми тут сидимо і попльовуємо на весь світ,“—

образно виявляв він перемогу людини над сліпою стихією, заглиблюючись все далі,—

... дощ іде, приміром, а вони собі сидять, культурно розважаються, ось рояль, скоро і він їм заграє, зимою печі є думка поставити так, що хай не лякаються і паніки не зчиняють, тепло буде,—

кидав він надію в гущу аудиторії, що з приємністю слухала ці радісні новини.—

„А то роти пороззявляють та товчуться на базарі. Чого вони там не бачили? Горланять на весь базар!“

Корив він цей раз переважно молодь, та й старих, що, до речі, кожної неділі ціле зборище створюють біля тих пивних, куди не раз на день заходжав і Долуда — погомоніти про політику, випити пляшку чорного пива.

Тепер притулок свій мають, сільрада піклується про освіту широких верств населення, щоб вони дістали тут культурне виховання, треба буде ще вапна привезти, вибілити як слід помешкання, щоб воно було схоже на театр, а не на стайню якусь, бо ж сільрада сама не може без широкої допомоги населення все це зробити, ось

Славгород

і колони ще не пофарбували, мають сцену, декорації побачати нові, на все це треба грошей, а де їх узяти?

„Ми всі звикли на готове — зроби нам та подай, а щоб самим руку прикласти, так ні“,—

цілком справедливо корив він байдужість громади.

„А тепер прийшли — мають ось двері нові, дубові, вікна про-рубані, лутки віконні липові, сцена з дошок соснових, ще пофарбувати треба, були вже хотіли, а потім роздумали, довго буде сохнути, а час пропаганди освітніх ідей в масі не жде. Стільців нових 20, старих теж 20, декорації нові, на все це грошей треба, а чи подумав хто, де їх узяти?“

Довго він ще промовляв, закликав масу до самодіяльності, активності, корив за бездіяльність, досить просторо малював перспективи кооперативного руху, заглиблювався в мистецтво, згадав відрадне в Славгороді явище — поширення молочарських товариств, розквіт бджільництва, чимало уваги присвятив тим труднощам, що були на шляху будови театру, подав надію, що думка про злучний пункт ще не запала, не забув згадати ті перешкоди, що лише завдяки невтомній енергії йому пощастило збороти, багато, багато ще дечого говорив — то ж многогранної вдачі людина була. Ясним світлом слів своїх глибоко запала ця промова в душі, скорила вперту, пружну, мов дуга, думку громади, що спочатку стояла за злучний пункт, цілком збороли палкі слова ту байдужість, що опанувала на початку громаду, привернули прихильність до театру...

Хоча були... да, були, ніде правди діти, такі люди, що через неуцтво своє намагалися підірвати авторитет сільради, повернути громадську думку на старе: краще злучний пункт, ніж театр.— Незаможник Метелиця та делегатка Параска Перепелиця імена їм.

РАЇСА ТРОЯНКЕР

В ГОСТЯХ У ТАТА

Так, як, бувало, старий балагула
од станції віз, за годину верству проїжджаючи,
Вечір тихенько і сумно наспівував „люлі“,
В синю колиску за обрій поклавши
Натомлених сонячних зайчиків.

Чорні колеса, немов ненажери великі,
пили болото і хлюпали, бризки пускаючи.
Плентавсь старий екіпаж, як одноногий каліка,
і спали в колісці за обрієм сонячні зайчики.

Скоро містечко. (Воно як салоп старомодній,
весь в нафталіні, із скрині старої здобутий).
Очі будинки примружать трахомні й голодні,
очі, в яких причаївся одвічний, столітьовий смуток.

Хлюпає колесо. Нужмо, старий балагуло!
Швидше! Скубни за руді, заялозені віжки.
...Перший будиночок. Вивіска. „Янкеля Сімона Гула
зая для стріжки, завіжки та бріжки“.

Далі будинки — похилі, сліпі ліліпути.

І виситьсь тільки камінна стара синагога.

Здається, вона це зробила сусідів сліпими, розбутими
во ім'я свого старого, безглузкого бога.

О, Шолом-Алейхем¹⁾! — одвічний приют ортодоксів!
Все на Месію чекаєш, пейсатий меламед Авруме?
В день Іом-Кіпура²⁾ молишся богам і постиш,
про Мордохая читаєш на Пурім?³⁾

І швидше за мишу прудку пробіжить по завулочках чутка:

„До нашого шамеса⁴⁾ з Харкова донька приїхала“.

А в шамеса очі наповнені слізьми і смутком
і буде старому така несподівана втіха.

¹⁾ Мир вам — привітання.

²⁾ Судний день.

³⁾ Свято Есфіри.

⁴⁾ Служка з синагоги.

Раїса Троянker

Ось він в старих окулярах, нитками зав'язаних,
в жовтому талесі¹⁾, синій ермолці і босий.

Сильно хвилюється. В голосі чується — спазми.

Тато старий і безсилий, як стомлена осінь.

— Приїхала донька. Дитина кохана й ворожа.

(А двоє синів біля Криму, на землю давно переїхали —
єврейські селяне, а шамес сивенький не може.

І очі старого наповнені слізьми і смутком).

Вечером синім, суботнім, овечим

тато читає старе, як життя, п'ятикнижжя.

З журою буду дивитись на стомлені плечі.

Погляд у батька стає і суворий, і ніжний.

Жаль до старого і трохи любови на серці

може примусять лишитись в містечку на тиждень.

Малка стара поштуватиме рибою з перцем,

кугіль пектиме і курку єдину заріже.

Я — комсомолка, але не соромлюсь любови до тата.

Тільки од болю за юних нервово ламаю цигарки.

Вечором тихим, як тигрова шкура смугастим,

мріяти буду про гомін, редакцію й Харків.

Їхати буду на станцію в радісний вечір.

Просто в обличчя липневий закоханий вітер.

Треба повітря в гнилизну маленьких містечок,

треба повітря!

¹⁾ Молитовне покривало.

ЛІБЕР РАБІНОВИЧ

ПІСНЯ КОЛОНІСТА

О, степе сонячно-зелений,
Шумливим подувом вітрів
Ти вієш радістю на мене
І душу сяєвом зогрів.
Земля! Земля!. — Надхнене гасло —
Веде і зве на вірний шлях.
Пориви в серці не погасли,
Ми їх роз'ятрим на полях.
Минулих днів безкрає горе
Розтане в спогадах моїх...
Грими ж, о тракторе, бадьоро,
Вали віки із кволих ніг!
Піду осяйними шляхами,
Що ними прадіди ішли
І задзвенять новітні гами
Зелено-золотавих злив.
Почую знову милі співи,
Знов рідна пісня прогримить
На чорноземних, пишних нивах
Із уст Есфірей, Суламіт.
Не в Єшібот і синагогу
Єврей оновлений піде —
На злоторунну дорогу
Його вестиме сивий степ.
І понесу туди не тору,
Не темну біблію батьків, —
А силу буйну і бадьору,
Огонь, що в прадідах горів.
Минулих днів безкрає горе
Безсило падає до ніг.
Грими ж, о тракторе, бадьоро:
Віки, як ти, я переміг!

Ш. ЛОПАТА

* * *

Проти злата сонця моє щастя злотне,
Проти злата сонця сходить злото жит.
Кличе новий обрій. Пісню безтурботну
І нову співаю — єврейський мужик.

Поле — мій завод, гудок мій — сонця блиски...
Не питають: хто я, що робити звик?
Вчора ще далекі, так сьогодні близькі,
Ратай український — єврейський мужик.

Проти злата сонця моя радість злотна,
Проти злата сонця сходить злото жит.
Кличе новий обрій. Пісню безтурботну
І нову співаю — єврейський мужик.

Переклав з єврейської Л. П - ий

О. НЕФЕДІВ

Робітник фабрики
„Здоров'я працюючим“

БУДІВНИЧЕ

Летять замріяні хвилини
Під шум шовкових прапорів...
То ми вбираємо країну
В залізнi шори димарів.

То ми що-місяця, що-року
В напрузі рук і твердих нерв
Під рев машин і сили токів
Будуєм Ес-Ер-Ер.

А дні летять, за ними роки
Під стук фабричних молотків.
Ми йдем нестриманим потоком
До золотих незнаних днів.

І так що-дня і що-хвилини
Бадьорий заспів димарів...
Бо вже шумить моя країна
У казці вільних прапорів.

Харків, 1928